

ВІДГУК

офіційного опонента

проректора з наукової роботи Національного університету
«Чернігівська політехніка», доктора економічних наук, професора

МАРГАСОВОЇ Вікторії Геннадіївни

на дисертацію **МАХИБОРОДИ Катерини Вячеславівни**

на тему: **«Формування та функціонування ринку
органічної продукції аквакультури в Україні»,**

поданої до захисту у спеціалізовану вчену раду

на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка»

з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

На підставі вивчення матеріалів дисертації та опублікованих за дослідженою темою наукових праць здобувачки, а також матеріалів щодо апробації та практичного впровадження результатів виконаного здобувачкою Махибородою Катериною Вячеславівною наукового дослідження, можна констатувати наступне щодо актуальності, ступеня обґрунтованості базових положень, висновків й рекомендацій, достовірності та наукової новизни одержаних наукових результатів, повноти їх викладення в представлених наукових працях і визначити загальну оцінку проведеного дисертаційного дослідження.

Актуальність теми дослідження. Аграрний ринок, зокрема в сучасних умовах, зазнає досить відчутних трансформацій, де однією з ключових тенденцій стало виокремлення органічної аквакультури як окремого сегмента цього ринку. Органічна аквакультура є спеціалізованою галуззю аграрного сектору, яка дотримується високих стандартів і принципів щодо якості, безпеки та екологічності продукції. Органічна аквакультура підпорядковується відповідним стандартам, що включають в себе вимоги до використання хімічних речовин, методів вирощування, умов утримання тварин та інших аспектів виробництва. Це сприяє створенню продукції вищої якості, яка відповідає вимогам як сучасних споживачів, так і ринків експорту. Зростаючий попит населення на органічні продукти, у тому числі й органічну продукцію аквакультури, веде до розвитку окремих ринків для органічних товарів. Це може бути внутрішній ринок, а також зовнішні ринки, зокрема країни Європейського Союзу, де існує великий попит на органічні продукти. Органічна аквакультура вимагає високого рівня наукових досліджень і розвитку нових технологій для досягнення оптимальних результатів в умовах дотримання стандартів. Виокремлення органічної продукції аквакультури на аграрному ринку підтверджує розвиток цього сектору як перспективної галузі, з великими можливостями сприяти якісному та сталому виробництву продукції в умовах зростаючого попиту на органічні продукти. Враховуючи це, роботу слід визнати актуальною і такою, що має наукове і потенційне практичне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи

Національного університету біоресурсів і природокористування України за темою: «Прикладні рішення забезпечення конкурентоспроможності рибного господарства у нових умовах функціонування національної економіки» (номер державної реєстрації 0118U000306), де у межах виконання тематики авторкою запропоновано розробити науково-практичні рекомендації, спрямовані на оцінку методичної складової щодо функціонування аграрної і рибної політики, конкурентного середовища вітчизняного та європейського ринків з акцентом на ринок органічної продукції; «Прикладна розробка новітнього організаційно-економічного механізму регулювання сталого рибальства і аквакультури через розвиток сільських територій» (номер державної реєстрації 0120U102110), де авторкою адаптовано на практиці новітні методичні підходи при формуванні пропозиції на органічну рибу; «Прикладні рішення регулювання розвитку сільського та рибного господарства в умовах надзвичайних викликів для національної безпеки України» (номер державної реєстрації 0122U001643), де здобувачкою запропоновано інструменти регулювання для модернізації механізмів формування ринку органічної продукції аквакультури в Україні, відповідно до рекомендацій ФАО ООН.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Важливими складовими дисертації є поглиблення теоретичних положень і розроблення науково-практичних рекомендацій, спрямованих на формування та функціонування ринку органічної продукції аквакультури. Для досягнення зазначеної мети в дисертації було поставлено завдання, зокрема: узагальнити теоретичні засади функціонування аграрного ринку в глобальній продовольчій системі; систематизувати методичні засади розвитку аграрного сектору економіки у напрямі виокремлення органічної продукції аквакультури; виявити особливості та тенденції функціонування методів регулювання розвитку ринку органічної продукції аквакультури; проаналізувати стан і національні тенденції виробництва основних видів продукції аквакультури; обґрунтувати структурну політику формування пропозиції на органічну продукцію аквакультури у світі; проаналізувати європейський досвід формування ринку органічної продукції аквакультури та шляхи його реалізації в Україні; запропонувати інформаційне забезпечення системи програмних документів розвитку ринку органічної продукції аквакультури; розробити концептуальні підходи щодо забезпечення формування вітчизняного ринку органічної продукції аквакультури.

Об'єктом дослідження є процес формування та функціонування ринку органічної продукції аквакультури в умовах глобальних викликів.

Теоретичною й методичною основою дисертаційного дослідження є загальнонаукові та спеціальні методи пізнання явищ і процесів: аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування, монографічний, діалектичний, економічний, економіко-математичний, статистичний, факторний методи.

Ступінь обґрунтованості наукових положень висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації. Ознайомлення з дисертацією дає підстави стверджувати, що основні положення, висновки та рекомендації здобувачки є достовірними, логічними та обґрунтованими. Зміст дисертації

охоплює ключові аспекти обраної теми дослідження, поставлена мета досягнута, завдання вирішені, а практичні рекомендації сформульовані у висновках до окремих розділів і до дисертації у цілому. Інформаційно-аналітичною базою наукового дослідження є наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з питань розвитку, формування та функціонування ринку органічної продукції аквакультури; матеріали науково-практичних конференцій, семінарів, фахових періодичних видань; законодавчі та нормативно-правові документи України; офіційні статистичні дані Державної служби статистики України; річні звіти діяльності підприємств аквакультури; щорічні звіти ФАО; публічні результати наукових досліджень Інституту рибного господарства НААН, Національної академії аграрних наук України, Національного університету біоресурсів і природокористування України, Державного агентства меліорації та рибного господарства України; ресурси мережі Інтернет. Наукове дослідження проведено на високому рівні. На підставі проведених досліджень висвітлено, що теоретична думка еволюціонувала у напрямі функціонування аграрного ринку та спонукала до визначення і вибору векторів у питанні виокремлення перспективних пріоритетів розвитку галузей економіки.

Виходячи з цього, вищезазначене підтверджує, що одержані результати досліджень, висновки та рекомендації дисертації здобувачки Махибороди Катерини Вячеславівни мають високу ступінь обґрунтованості та є достовірними.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачкою досліджень полягає у розробленні теоретико-методичних підходів, а також практичних рекомендацій щодо формування та функціонування ринку органічної продукції аквакультури в Україні. До найбільш вагомих наукових положень, які характеризуються новизною або її елементами, слід віднести наступні.

Актуальною та практично важливою є пропозиція авторки щодо методичних підходів до обґрунтування пріоритетних напрямів для забезпечення внутрішнього попиту на органічну продукцію аквакультури з урахуванням аналізу рівня виробництва та експорту риби. Що дозволило виявити потенціал розвитку сектору органічної аквакультури в Україні та позиціонувати країну як ключового гравця на міжнародному ринку рибної продукції, результати дослідження служать основою для розроблення стратегій та заходів, спрямованих на стимулювання внутрішнього попиту та розвиток цієї важливої галузі національної економіки.

Заслуговує на увагу запропонована здобувачкою пропозиція вдосконалити інструментарій для формування та функціонування ринку органічної продукції аквакультури в Україні та ввести новий розділ у звітності з органічної аквакультури, зокрема через удосконалення економічного методу. Ця пропозиція свідчить про глибоке розуміння проблем, пов'язаних з розвитком органічної аквакультури, і може бути корисною для подальших досліджень та практичних застосувань в обраній галузі.

Важливим елементом надбання роботи є методика визначення валової продукції органічної аквакультури на ринку, з метою використання у процесі формування ринку органічної продукції аквакультури. Використання даної методики є одним із ефективних інструментів регулювання в ціноутворенні та удосконаленні економічного механізму регулювання в даній галузі, сприяє застосуванню дієвих підходів в реалізації цінової політики в даному сегменті, забезпеченні балансу між вартістю товару та споживчим попитом, прогнозуванні ринкових тенденцій шляхом аналізу рівня виробництва, імпорту та експорту різних видів органічної риби, балансів попиту і пропозиції, що дозволило виявити потенціал галузі, позиціонувати вітчизняних виробників як ключових учасників серед гравців на ринку органічної продукції.

Важливими є запропоновані рекомендації з урахуванням змін та доповнень до «Класифікатора видів економічної діяльності» ДК 009:2010, який враховує можливість виокремлення класу «Органічна аквакультура» та позиціонує органічну продукцію аквакультури як окремий вид економічної діяльності; науково-практичні пропозиції до «Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку біологічних активів» № 1315, для успішного здійснення рибогосподарського виробництва та отримання фактичної інформації про біологічні активи органічної аквакультури. З метою системної ідентифікації та класифікації органічної продукції аквакультури внесено доповнення до УКТ ЗЕД, з виокремленням додаткового коду товару «Органічна аквакультура», що надасть можливість встановлювати ставки мита, що стосуються цього коду і мають безпосередній вплив на розвиток ринку.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені в дисертації положення стали підґрунтям для подальших досліджень, розвитку теоретичних узагальнень і розроблення комплексу заходів щодо формування та функціонування ринку органічної продукції аквакультури в Україні. Основні положення та рекомендації дослідження використано в роботі:

– Державного агентства меліорації та рибного господарства України, де авторкою надані результати досліджень визначають особливості формування і функціонування ефективного ринку органічної аквакультури, розкрито особливості органічного виробництва аквакультури в Україні та розроблено пропозиції щодо ефективного виробництва вітчизняної органічної продукції (довідка № 3-6.2.2-10/41221-23 від 19.07.2023 р.);

– Державного підприємства-українського державного інституту по проектуванню підприємств рибного господарства і промисловості «Укррибпроект», де здобувачкою розроблено науково-практичні підходи з удосконалення інструментів формування пропозиції на органічну продукцію аквакультури (довідка № 01/25 від 20.01.2023 р.);

– Асоціації «Укррибспілка», де авторкою запропоновано вдосконалення інструментів і заходів з метою активізації функціонування ринку вітчизняної органічної продукції аквакультури в Україні. Важливою також виявилася пропозиція щодо поліпшення інструментарію для зниження забруднення довкілля. Запропоновані пропозиції дозволяють підвищити ефективність виробничих і технологічних процесів суб'єктів господарювання в питаннях

органічного виробництва та можуть бути застосовані в інших галузях національної економіки (довідка № 27 від 28.04.2023 р.)

– Державного підприємства «Укрриба», де здобувачкою запропоновано підходи до функціонування ринку органічної продукції аквакультури, які допоможуть виробникам встановити стабільні, зрозумілі й фіксовані відносини з державою, надати значно ширший спектр можливостей у цій сфері (довідка № 02-13/44 від 08.06.2023 р.);

– Державної установи «Методично-технологічний центр з аквакультури», де авторкою висвітлено рекомендації спрямовані на удосконалення функціонування ринку органічної продукції аквакультури та системи програмних документів розвитку такого ринку, запропоновано методичні підходи до оцінювання ефективності функціонування аквакультури, заходи регулювання розвитку рибного господарства у напрямі органічного виробництва (акт № 15 від 08.09.2023 р.).

Окремі результати дослідження використовуються у навчальному процесі при викладанні дисциплін: «Прикладні програмні рішення в економіці «Агмемод», «Регіональні економічні програми та програми сприяння розвитку», «Аграрна політика», «Глобальна економіка» для студентів освітнього ступеня «Магістр» освітньо-професійної програми «Прикладна економіка» та дисципліни «Міжнародна економічна діяльність України» для освітнього ступеня «Бакалавр» освітньо-професійної програми «Міжнародна економіка» в Національному університеті біоресурсів і природокористування України (акт № 8 від 08.05.2023 р.).

Повнота викладення наукових результатів дисертації в публікаціях. Основні положення та висновки дисертації відображено у 24 наукових працях, з яких стаття у науковому виданні, включеному до міжнародної наукометричної бази даних Web of Science Core Collection, 3 статті у наукових фахових виданнях України, 2 статті у колективних монографіях, методичні рекомендації, довідник у співавторстві, свідоцтво на авторське право, 15 тез наукових доповідей.

Основні положення дослідження доповідалися та обговорювалися на: науково-практичній конференції «Концептуальні засади збалансованого розвитку аграрного сектору економіки України» (м. Київ, 1 грудня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції з нагоди святкування 120-ти річчя Національного університету біоресурсів і природокористування України «Конкурентоспроможність аграрного сектору в умовах функціонування Зони вільної торгівлі з Європейським Союзом» (м. Київ, 21 березня 2018 р.); II Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Конкурентоспроможність аграрного сектору в умовах функціонування Зони вільної торгівлі з Європейським Союзом» (м. Київ, 11 квітня 2019 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції, присвяченій 65-річчю кафедри економіки підприємства імені професора І. Н. Романенка Національного університету біоресурсів і природокористування України «Актуальні питання економіки в забезпеченні цілей сталого розвитку» (м. Київ, 4 жовтня 2019 р.); III Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Конкуренто-

спроможність аграрного сектору в умовах функціонування Зони вільної торгівлі з Європейським Союзом» (м. Київ, 9 квітня 2020 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми раціонального використання водних біоресурсів» (м. Київ, 27–29 жовтня 2020 р.); II Міжнародному науково-практичному семінарі «Новітні інструменти формування сукупної пропозиції на рибу та інші водні біоресурси в умовах глобальних продовольчих викликів» (м. Київ, 18 березня 2021 р.); IV Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Конкурентоспроможність аграрного сектору в умовах функціонування зони вільної торгівлі з Європейським Союзом» (м. Київ, 14 травня 2021 р.); I Міжнародній науково-практичній конференції «Механізми збалансованого розвитку рециркуляційних аквакультурних систем в Україні: сучасні технології, економіка та право» (м. Київ, 20 квітня 2021 р.); III Міжнародному науково-практичному семінарі «Новітні інструменти формування сукупної пропозиції на рибу та інші водні біоресурси в умовах воєнного стану» (м. Київ, 21 квітня 2022 р.); I Міжнародній науково-практичній конференції «Глобалізація та розвиток інноваційних систем: тенденції, виклики, перспективи» (м. Харків, 3–4 листопада 2022 р.); Міжнародній науковій конференції «Sustainable livestock production and animal welfare» (м. Київ, 17–18 січня 2023 р.); XX Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації» (м. Київ, 19 травня 2023 р.); Міжнародної науково-практичної конференції «Продовольча та екологічна безпека в умовах війни та повоєнної відбудови: виклики для України та світу» (м. Київ, 25 травня 2023 р.); XII Міжнародної науково-практичної конференції «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики» (м. Одеса, 8–9 вересня 2023 р.).

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація та наукові публікації, у яких висвітлені основні наукові результати дисертації, не містять порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації).

Дискусійні положення та зауваження. Оцінюючи позитивно дисертацію Махибороди Катерини Вячеславівни, яка виконана на достатньо високому науковому рівні, слід висловити деякі зауваження, які відносяться до дискусійних питань та побажань:

1. Дисертація мала би ще більшу науково-практичну цінність, якби авторка у першому розділі роботи більш конкретніше виокремила інструменти регулювання попиту, зокрема пільгове кредитування та інструменти регулювання пропозиції, де б глибше розглянула питання регулювання ціноутворення.

2. Особливої уваги заслуговує проведений авторкою аналіз внутрішнього ринку органічної продукції аквакультури в Україні (підрозділ 2.1), однак вважаємо, що доцільно було б більше уваги приділити питанню попиту і пропозиції на органічну продукцію аквакультури, а саме конкретизувати, якими чинниками можна змінити ситуацію на ринку відносно внутрішнього попиту на дану продукцію.

3. На с. 130–143 дисертації здобувачкою сформовано пропозиції, які знайшли відображення в Законі України «Про затвердження Порядку (детальних правил) органічного виробництва та обігу органічної продукції» № 970-2019-п, 23.10.2019 року, а потім з уточненими рекомендаціями в редакції Закону України № 970-2019-п від 07.07.2022 року. Водночас, більшої уваги в даному аспекті потребує питання формування пропозиції на органічні корми для забезпечення попиту внутрішнього ринку.

4. Дисертанткою запропоновано методичний інструментарій регулювання розвитку органічної аквакультури в підрозділі 3.1, де базовою основою виступає Стратегія розвитку галузі рибного господарства України на період до 2030 року. Тому в роботі варто було б більш детально описати вплив даної Стратегії на розвиток ринку саме органічної продукції аквакультури.

5. Позитивно оцінюючи запропоновану авторкою методику визначення валової продукції органічної аквакультури на ринку в підрозділі 3.2, необхідно вказати, що окремі показники у розробленій методиці потребують більш поглибленого обґрунтування.

6. У підрозділі 3.3 слушною є пропозиція авторки щодо доповнення системи «Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності» підрозділом «Органічна аквакультура». Проте, на нашу думку, більш детальне представлення вищезазначеної інформації дозволило б чітко ідентифікувати фактори та ступінь їх впливу на динаміку показників ринку органічної продукції аквакультури у середньо- та довгостроковій перспективі.

Висловлені міркування у переважній більшості стосуються дискусійних питань, не впливають на належний науковий рівень дисертації Махибороди Катерини Вячеславівни, а свідчать лише про її актуальність, комплексність та багатогранність досліджуваних здобувачкою проблем.

Вказані дискусійні положення та побажання відображають власну наукову позицію офіційного опонента й не знижують загальної позитивної оцінки дисертації.

Загальний висновок

Дисертація Махибороди Катерини Вячеславівни за актуальністю, ступенем новизни представлених результатів, їх наукової обґрунтованості, повноти викладення в опублікованих наукових працях, рівнем виконання поставленого наукового завдання та володіння методологією наукової діяльності відповідає вимогам, які висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Дисертація Махибороди Катерини Вячеславівни відповідає галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 051 «Економіка», вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня

доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка – Махиборода Катерина Вячеславівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент:

**проректор наукової роботи
Національного університету
«Чернігівська політехніка»,
доктор економічних наук,
професор**

Вікторія МАРГАСОВА